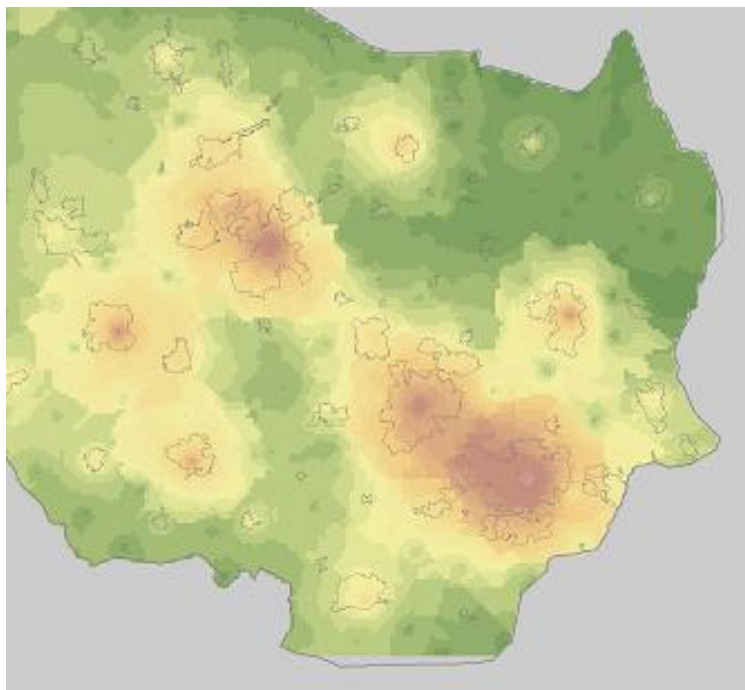

DONKER WAAR MOGELIJK, LICHT WAAR NODIG

**BELEIDSPLAN LICHT IN DE OPENBARE RUIMTE
2012 - 2017
GEMEENTE RIJSSEN-HOLTEN**

INHOUD

DEEL A – BELEID

1 Inleiding

2 Algemeen kader

- 2.1 Gemeente Rijssen-Holten
- 2.2 Omgevingsvisie Overijssel
- 2.3 Beleid, regelgeving en wetgeving
- 2.4 Ontwikkelingen nationaal en internationaal
- 2.5 Soorten lichtvervuiling

3 Maatschappelijke thema's

- 3.1 Donkerte als oerwaarde
- 3.2 Duurzaamheid/energieverbruik
- 3.3 Leefbaarheid/gezondheid
- 3.4 Sociale veiligheid
- 3.5 Verkeersveiligheid
- 3.6 Economie
- 3.7 Biodiversiteit/fauna en flora

4 Uitgangspunten voor beleid

- 4.1 Breed en integraal
- 4.2 Samen met anderen gedragen
- 4.3 Gebiedsgericht
- 4.4 Betaalbaar en haalbaar

5 Lichtbronnen

- 5.1 Openbare verlichting
- 5.2 Reclameverlichting in beheer van de gemeente
- 5.3 Verlichting van bedrijven
- 5.4 Sportveldverlichting
- 5.5 Paardenbakken
- 5.6 Open stallen
- 5.7 Uitlichten van monumenten en gemeentelijke gebouwen
- 5.8 Verlichting van particulieren

6 Afweging & ambitie per gebiedstype

- 6.1 Centrumgebied
- 6.2 Woongebied
- 6.3 Natuurgebied
- 6.4 Recreatiegebied
- 6.5 Rest buitengebied
- 6.6 Bedrijventerreinen
- 6.7 Sportterreinen

7 Communicatie en burgerparticipatie

- 7.1 Communicatie
- 7.2 Burgerparticipatie

DEEL A

BELEID

2012 - 2017

1 Inleiding

Lange tijd is licht geassocieerd met veiligheid en gezelligheid. Duisternis werd daarentegen vaker gekoppeld aan (gevoelens van) onveiligheid of onbehagen. De laatste jaren is er echter een kentering gaande. Doordat de hoeveelheid kunstlicht snel toeneemt, komt er steeds meer lichtvervuiling. Bij steeds meer burgers, maatschappelijke organisaties en overheden groeit het bewustzijn dat dit niet gewenst is. Een overdaad aan verlichting heeft een versturende werking op de gezondheid van mensen, dieren en planten. Bovendien kost het veel energie.

Bestuurders van gemeenten stellen zich steeds vaker de vraag hoe verlicht het eigenlijk moet zijn binnen hun gemeente. Ook de andere vraag, de gewenste hoeveelheid duisternis, wordt gesteld. Is meer donkerte mogelijk, en is zoveel licht wel nodig? Het gaat daarbij niet alleen over openbare verlichting, maar ook over andere lichtbronnen in de openbare ruimte, zoals sportveldverlichting, verlichting van bedrijventerreinen, gevelverlichting en reclameverlichting. Niet zelden zijn deze lichtbronnen in handen van andere eigenaren/beheerders.

In 2010 hebben negen Twentse gemeenten¹ gezamenlijk, met behulp van een bijdrage door de Regio Twente en de provincie Overijssel, een Regionale modelnota opgesteld. Ook hebben zij de intentie uitgesproken om – als vervolg daarop - per gemeente over te gaan tot het ontwikkelen van beleid ten aanzien van lichtvervuiling. Het centrale uitgangspunt daarbij is: Donker waar mogelijk, licht waar nodig. Dit betekent dat licht in de nacht niet vanzelfsprekend is, maar er een bewuste afweging plaatsvindt: is hier licht nodig? En ook: wat kan hier de waarde zijn van donkerte?

Met dit beleidsplan Licht in de openbare ruimte geeft de gemeente Rijssen-Holten invulling aan haar ambities op het gebied van het beperken van lichtvervuiling en het beschermen van de natuurlijke donkerte. Toekomstige ontwikkelingen zullen aan dit beleidsplan worden getoetst. Het gaat daarbij om openbare verlichting, maar ook om andere lichtbronnen, zoals onder andere reclameverlichting, sportveldverlichting, paardenbakken, open stallen en verlichting van bedrijven.

Indien de verlichting niet in handen is van de gemeente, wordt ingezet op communicatie met de betrokken beheerder/eigenaar. Dit sluit aan bij de lijn van de Twentse gemeenten: zo weinig mogelijk regelgeving en bij voorkeur inzetten op sociale instrumenten, zoals kennisbevordering, kennisdeling en communicatie. Ook communicatie met de burger en hen betrekken bij dit onderwerp speelt een grote rol.

¹ Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Borne, Dinkelland, Hellendoorn, Almelo, Enschede en Hengelo

2 Algemeen kader

In dit hoofdstuk wordt het algemeen kader voor beleidsplan geschetst. Aan de orde komen:

- de gemeente Rijssen-Holten
- de Omgevingsvisie van de provincie Overijssel
- relevante wet- en regelgeving
- belangrijke nationale en internationale ontwikkelingen
- de verschillende soorten lichtvervuiling

2.1 Gemeente Rijssen-Holten

De gemeente Rijssen-Holten houdt zich al enkele jaren bezig met het onderwerp lichtvervuiling en donkertebescherming. In 2007 is een eerste notitie opgesteld met betrekking tot het beperken van lichtvervuiling. Het onderwerp is eveneens terug te vinden in het Milieubeleidsplan Rijssen-Holten 2010-2013 en het daarbij horende Milieucommunicatieplan. De skybeamer van discotheek Lucky en de negatieve reacties hierop vanuit de bevolking hebben het onderwerp nog wat prominenter op de agenda geplaatst.

In 2010 is er een burgerparticipatieproject gestart, waarbij aan burgers en een aantal organisaties (waaronder het IVN) is gevraagd naar hun visie op de verlichtingssituatie in Rijssen-Holten. Een van de uitkomsten van dit participatietraject was dat burgers vinden dat het donkerder mag worden, onder andere op bedrijventerreinen en in woonwijken.

In 2010 is er eveneens een onderzoek uitgevoerd door Sotto le Stelle, een bureau dat gespecialiseerd is in verlichting. In de eindrapportage, 'Verlichting Rijssen-Holten doorgelicht', wordt beschreven wat de huidige situatie is wat betreft duisternis in de gemeente Rijssen-Holten en wat de grootste lichtbronnen zijn. Ook worden er adviezen in gegeven om de situatie te verbeteren.

Dit beleidsplan is een logische volgende stap, na al het werk dat in de afgelopen jaren verricht is. Na het vergaren van informatie over de stand van zaken, door het consulteren van zowel de eigen burgers als een expert, en het werken aan een visie, samen met andere Twentse gemeenten, de Regio Twente en de provincie Overijssel, is nu een totaalvisie geformuleerd op licht in de openbare ruimte.

2.2 Omgevingsvisie Overijssel

In 2009 verscheen de 'Omgevingsvisie Overijssel, Visie en uitvoeringsprogramma voor de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving van de provincie Overijssel'. Daaraan voorafgaand is in 2007 en 2008 in opdracht van de provincie een lichtonderzoek uitgevoerd door Sotto le Stelle, om de situatie van licht en duisternis in de provincie Overijssel in kaart te brengen.

In de Omgevingsvisie wordt donkerte genoemd als gebiedskenmerk. De provincie heeft daarbij de volgende ambitie geformuleerd:

Donkerte wordt een te koesteren kwaliteit. De ambitie is de huidige 'donkere' gebieden, ten minste zo donker te houden, maar bij ontwikkelingen ze liever nog wat donkerder te maken. Dit betekent op praktisch niveau terughoudend zijn met verlichting van wegen, bedrijventerreinen e.d. en verkennen waar deze 's nachts uit kan of anders lichtbronnen selectiever richten.

In de Omgevingsvisie wordt donkerte tevens genoemd als een element dat een rol speelt bij het gezonde leefmilieu. In haar programma Gezonde en veilige Leefomgeving, heeft de provincie daarom het thema 'Bewust Verlichten' opgenomen. Speerpunt voor dit jaar is te komen tot daadwerkelijke uitvoering van lichtbeleid.

Op grond van haar Omgevingsvisie en het daarbij horende programma Gezonde en veilige leefomgeving, ondersteunt de provincie Overijssel de Twentse gemeenten bij het ontwikkelen van beleid. Ook ondersteunt zij hen bij het uitvoeren van enkele bovenlokale projecten, waarbij heel concreet wordt gekeken naar de mogelijkheden om lichtvervuiling (ook wel lichtbelasting genoemd) door openbare verlichting in het buitengebied, sportveldverlichting en verlichting op bedrijventerreinen te verminderen.

2.3 Beleid, regelgeving en wetgeving

Zoals aangegeven in de inleiding zijn sociale instrumenten belangrijk als het gaat om het terugdringen van lichtvervuiling. Deze instrumenten zijn dan ook vaak terug te vinden in het beleid van de gemeente inzake lichtvervuiling en donkertebescherming. In sommige gevallen kan het gewenst zijn (tevens) te kiezen voor regelgeving. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden. Hieronder volgt een overzicht van de verschillende beleidsterreinen waarin het onderwerp geborgd kan worden en van mogelijke wet- en regelgeving.

1 Landelijk/Europees/Wereldwijd

- Nederlandse Praktijkrichtlijn
- Wet milieubeheer/Activiteitenbesluit
- Ecologische Hoofdstructuur (EHS)
- Natura 2000
- Declaration International Dark Sky Association
- Raad van Europa Resolutie en Aanbeveling

2 Provinciaal

- Natuurbeleid, Natura 2000
- Omgevingsvisie
- Programma Gezonde en veilige leefomgeving
- Energiepact
- Landschapsontwikkelingsbeleid
- Tegengaan van landschapsverrommeling

3 Gemeentelijk

- Structuurvisie
- Beleid voor openbare verlichting
- Beleid voor gebruik van sportveldverlichting
- Beleid voor gebruik van reclameverlichting
- Beleid voor gebruik van licht bij paardenbakken
- Beleid voor gebruik van assimilatieverlichting
- Afspraken voor integraal beheer van openbare ruimte
- Het gemeentelijk milieubeleid
- Het landschapsontwikkelingsplan
- Plan van aanpak lichthinder
- Gemeentelijke bestemmingsplannen
- Gemeentelijke welstandsnota
- Gemeentelijke beeldkwaliteitplannen
- Gemeentelijk monumentenbeleid
- Milieueffectrapportage (MER)
- Algemene Plaatselijke Verordening (APV)

2.4 Ontwikkelingen nationaal en internationaal

Er gebeurt veel op het gebied van lichtvervuiling en donkertebescherming, zowel nationaal als internationaal. Hierna volgt een kort overzicht van de meeste recente ontwikkelingen.

- *Raad van Europa (2010)*

Geluid en licht zijn gezamenlijk opgenomen in een resolutie (1776). Bij deze resolutie hoort een aanbeveling, met daarin de volgende oproep:

- onderzoek regelgeving op het thema;
- overweeg maatregelen;
- zet in op goede voorbeelden voor bestrijding.

- *Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2011 en verder)*

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) maakt in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu een website over nachtelijke verlichting. Ook verricht het RIVM over een langere periode metingen in Nederland en analyseert zij informatie, onder andere over de effecten van lichtvervuiling op fauna en flora.

- *Wageningen University & Research centre (2010 en verder)*

Wageningen University & Research centre (WUR) en het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO) zijn bezig met een meerjarig onderzoek naar de effecten van licht op dieren op

populatie-niveau. Overigens lopen er ook in het buitenland diverse onderzoeken naar de effecten van licht, op dieren en planten, maar ook op de gezondheid van mensen.

- *Interprovinciaal overleg (2011)*
In opdracht van het Interprovinciaal overleg (IPO) is er een rekenmodel voor licht ontwikkeld. Dit is het eerste ter wereld en is door het IPO vrij ter beschikking gesteld. Een jaar eerder, in 2010, verscheen het Handboek licht/donker. Ook dat is in opdracht van het IPO gemaakt.
- *Diverse provincies en gemeenten (2010 en verder)*
In veel provincies en gemeenten is men actief. Het gaat daarbij onder andere om het maken van donkertekarten, het opstellen van visies, het maken van beleid, onderzoek naar open stallen, burgerparticipatietrajecten, trajecten richting het bedrijfsleven, het dimmen van openbare verlichting, het weghalen van openbare verlichting en openbare verlichting op aanvraag.

2.5 Soorten lichtvervuiling

In het gesprek over licht en donker worden vaak diverse begrippen door elkaar heen gebruikt. In wezen zijn lichthinder, horizonvervuiling en toename van hemelhelderheid drie verschillende soorten lichtvervuiling.

1. *Lichthinder*
Hinder op individueel niveau door direct invallend/instralend licht. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een lichtmast of reclameverlichting die een woning binnen schijnt.
2. *Horizonvervuiling bij nacht*
De zichtbaarheid van licht(bronnen) op langere afstand. Voorbeelden hiervan zijn het tot op grote afstand zichtbaar zijn van een open stal of een verlicht sportveld in een open landschap.
3. *Verminderde zichtbaarheid van sterren, toename hemelhelderheid*
De verminderde zichtbaarheid van de sterren, veroorzaakt door de opheldering van de hemel door aanwezigheid en uitstraling van kunstlicht. Onder deze categorie vallen ook de lichtkoepels boven steden en boven kassen. De hemelhelderheidskaart van Sotto le Stelle brengt deze vorm van lichtvervuiling in beeld.

In dit beleidsplan zal meestal de algemene term lichtvervuiling worden gebruikt. De term lichthinder wordt vermeden, omdat die betrekking heeft op lichthinder op individueel niveau.

3 Maatschappelijke thema's

Een belangrijk uitgangspunt van dit beleidsplan is het maken van een integrale afweging, waarbij de maatschappelijke thema's die te maken hebben met het onderwerp donkertebescherming en lichtvervuiling allen op hun eigen manier worden meegewogen.

In dit hoofdstuk worden de zeven maatschappelijke thema's - in willekeurig volgorde - uiteengezet:

- 1. donkerte als oerwaarde**
- 2. duurzaamheid en energieverbruik**
- 3. leefbaarheid/gezondheid**
- 4. sociale veiligheid**
- 5. verkeersveiligheid**
- 6. economie**
- 7. biodiversiteit/fauna en flora**

3.1 Donkerte als oerwaarde

Donkerte is een oerwaarde, of – zoals het ook regelmatig wordt genoemd – een kernkwaliteit of kernkarakteristiek. Het is een ruimtelijke kwaliteit. Het gevoel voor donkerte als oerwaarde leeft bij veel mensen. Dat maakt initiatieven als de Nacht van de Nacht succesvol. Donkerte wordt, samen met stilte en rust, ook wel aangeduid als een compensatie- waarde, een waarde die tegenwicht biedt aan de hectische maatschappij van dit moment. Dit aspect is terug te vinden in de Omgevingsvisie van de provincie Overijssel.

De 'donkere' gebieden hebben een rustig en onthaast karakter en vormen hiermee een eigen kwaliteit voor mens en dier.

(Omgevingsvisie, pagina 37)

3.2 Duurzaamheid/energieverbruik

Energiebesparing en duurzaamheid zijn in deze tijd belangrijke thema's. Om klimaat- verandering tegen te gaan wil de landelijke overheid in 2020 20% minder CO2 uitstoten (ten opzichte van 1990). De gemeenten hebben zich hierbij, via de VNG, aangesloten. Energiebesparing kan meehelpen om CO2 uitstoot te verminderen. Energie besparen kan door de vraag naar energie te verminderen, door in te zetten op duurzame energie en door zuinig gebruik te maken van brandstoffen.

De overheid werkt aan richtlijnen voor een duurzaam inkoopbeleid voor openbare verlichting. Voor andere lichtbronnen (zoals bijvoorbeeld sportveldverlichting of reclamebakken aan lichtmasten) is nog geen begin gemaakt met het opstellen van richtlijnen. Gemeenten moeten daarvoor vooralsnog zelf hun inkoopbeleid vormgeven. De richtlijnen duurzaam inkopen voor openbare verlichting kunnen wellicht dienen als voorbeeld.

Het terugdringen van lichtvervuiling kan hand in hand gaan met het realiseren van energiebesparing. Dit is echter niet per definitie het geval, omdat nieuwe technieken soms met minder energie meer lichtuitstraling geven. Het zijn dus twee thema's die met elkaar kunnen botsen, maar in het overgrote deel van de gevallen ondersteunen zij elkaar en leidt meer donkerte tot meer energiebesparing en vice versa.

3.3 Leefbaarheid/gezondheid

Leefbaarheid legt de relatie tussen de vraag hoe prettig het is om je in een gebied te bevinden of te bewegen en de gebruiksfunctie van het gebied. Voor ieder gebied in de openbare ruimte stelt de gemeente haar wensen op ten aanzien van leefbaarheid. In gebieden waar in de avond en nacht

veel verkeer (bijvoorbeeld uitgaanspubliek) plaatsvindt, kan worden gekozen voor de aanwezigheid van meer verlichting. Bij gebieden aan de rand van de gemeente, of grenzend aan natuurgebied of een ecologische zone, kan donkerte juist bijdragen aan leefbaarheid.

Behalve leefbaarheid speelt het aspect van de gezondheid. Lichtvervuiling kan een versturende werking hebben, bijvoorbeeld doordat men minder goed slaapt. Dit heeft onder andere te maken met de melatonineproductie, die belangrijk is voor het menselijk afweersysteem. Er is echter meer (lange termijn) onderzoek nodig om uitspraken te doen over de mate en de ernst van deze versturende werking. Het is belangrijk om nieuwe onderzoeken en de resultaten hiervan te blijven volgen.

3.4 Sociale veiligheid

Sociale veiligheid is een belangrijk en gevoelig onderwerp als het gaat om licht en duisternis.

Men kan twee soorten sociale veiligheid onderscheiden:

- objectief: het *is* veiliger, er vindt minder criminaliteit plaats;
- subjectief: de betrokken persoon *voelt* zich veiliger.

Uit onderzoeken is niet eenduidig gebleken dat meer licht leidt tot meer objectieve sociale veiligheid. De onderzoeksresultaten op dit gebied zijn tegenstrijdig. Subjectief geldt echter: veel mensen voelen zich veiliger met meer licht. Hoe dat per persoon uitwerkt, is afhankelijk van verschillende factoren zoals leeftijd, geslacht, ervaringen uit het verleden en de locatie.

Al is de beleving van veiligheid subjectief, men dient er als gemeente evengoed rekening mee te houden. Voor een gemeente is de vraag van burgers om licht dan ook vaak een argument als het gaat om het plaatsen van verlichting. Het honoreren van elke vraag op dit gebied, zonder dat onderzocht wordt of het ontbreken van licht de oorzaak is en of er ook nog andere oplossingen zijn, is echter geen oplossing.

Het aanbrengen van verlichting is geen garantie voor sociale veiligheid en kan zelfs schijnveiligheid geven. De sociale veiligheid wordt het best gewaarborgd als er meerdere mensen op een locatie aanwezig zijn en als er verkeersstromen zijn. Het is dus belangrijk goed af te wegen welke (hoofd)wegen men verlicht en welke niet.

Minstens zo belangrijk is het om gemaakte keuzes te communiceren met de burgers en hen waar mogelijk via burgerparticipatie te betrekken bij het maken van deze keuzes aangaande de inrichting van de openbare ruimte. Als dit gepaard gaat met het geven van goede informatie over de waarde van donkerte, zal dit leiden tot meer draagvlak voor maatregelen om lichtvervuiling terug te dringen.

3.5 Verkeersveiligheid

Dit onderwerp is vooral van belang voor de beheerders en beleidsmakers voor de openbare verlichting. De aanwezigheid van licht draagt in sommige gevallen bij aan overzichtelijke verkeerssituaties. Richtlijnen voor het gebruik van openbare verlichting worden gegeven in de Nederlandse Praktijkrichtlijn, opgesteld door de Nederlandse Vereniging voor Verlichtingskunde (NSVV). Het CROW (kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur) geeft hiervoor ook richtlijnen. Deze informatie is bekend bij de afdeling Infra en wijkbeheer.

Belangrijke uitgangspunten van de nieuwe Richtlijn voor Openbare Verlichting (ROVL 2011) zijn overigens: 'donker tenzij' en 'duurzaam moet'. Er wordt in deze nieuwe richtlijn ruimte geboden voor het variëren van de hoeveelheid licht, bijvoorbeeld door het toepassen van dimtechnieken.

Het betreffen hier richtlijnen, het zijn geen normen. Het geeft een richting aan, die door elke gemeente per situatie beoordeeld zal moeten worden. Er bestaat geen wettelijke verplichting tot het plaatsen van openbare verlichting. Wel heeft de overheid een zorgplicht: de wegen dienen veilig te zijn. Deze veilige situatie kan vaak op andere manieren worden gecreëerd dan door het plaatsen van openbare verlichting.

3.6 Economie

Vaak wordt gedacht dat dag en nacht licht past bij onze 24-uurmaatschappij. Het beeld dat wij in een 24 uurmaatschappij leven is echter maar zeer beperkt juist. Volgens de website www.tijdbesteding.nl is maar een zeer beperkt aantal mensen actief in de nachtelijke uren. Dat neemt niet weg dat voor diverse economische activiteiten licht nodig is. Veel licht is geconcentreerd op bedrijventerreinen. Maar ook in (open) stallen en kassen wordt licht gebruikt. Voor deze onderdelen worden al op verschillende gebieden maatregelen genomen om de negatieve effecten van licht terug te dringen.

Als tegenhanger van het gebruik van licht voor economische activiteiten is er de behoefte aan een donker en rustig landschap voor het toerisme. Voor deze sector heeft juist het behoud van de donkerte economische waarde.

In het algemeen kan worden gezegd dat het beleid omtrent licht de huidige economie niet moet tegenwerken maar waar mogelijk juist versterken. Het gaat dus om het bewust plaatsen van verlichting, daar waar het een werkelijke meerwaarde heeft.

3.7 Biodiversiteit/fauna en flora

Het jaar 2010 was het internationaal jaar van de biodiversiteit. Het onderwerp biodiversiteit is direct gekoppeld aan lichtvervuiling en donkertebescherming. Kunstlicht kan immers een bedreiging zijn voor sommige soorten. Het donkere, nachtelijk leven is voor het in stand houden van soorten en ecosystemen essentieel. Zowel nachtdieren als dagdieren hebben een donkere nacht nodig.

Gevolgen van de verstoring door kunstlicht kunnen onder meer zijn:

- ontregeling van biologische ritmes
- desoriëntatie
- verandering van de habitatkwaliteit
- aantrekking door licht (met mogelijk fatale afloop voor vogels en insecten)

Dat de natuur verstoord wordt door de onnatuurlijke aanwezigheid van licht is duidelijk, over de mate waarin en de gevolgen die dit heeft is echter nog veel onbekend. Op dit moment lopen er enkele grote onderzoeken (zie paragraaf 3.3), die hierover hopelijk meer uitsluitsel zullen gaan geven.

4 Uitgangspunten voor beleid

De gemeente Rijssen-Holten kiest voor beleid op het gebied van donkertebescherming en lichtvervuiling. De vier belangrijkste uitgangspunten voor dit beleid zijn:

- breed en integraal
- samen met anderen gedragen
- gebiedsgericht
- betaalbaar en haalbaar

Het eerste uitgangspunt heeft betrekking op het perspectief van waaruit het beleidsthema wordt bekeken. Het tweede uitgangspunt geeft antwoord op de vraag 'Met Wie' en het laatste twee uitgangspunten op de vraag 'Hoe bepalen we onze ambities en onze aanpak'. In dit hoofdstuk worden de vier uitgangspunten nader toegelicht.

Galvanistraat, Rijssen (foto: Sotto le Stelle)

4.1 Breed en integraal

Een tijdlang werd beleid over licht gelijkgesteld met beleid inzake openbare verlichting. De laatste jaren is dit veranderd. Steeds vaker gaat het om beleid voor licht in de openbare ruimte, waarbij er tevens aandacht is voor verlichting van andere beheerders/ eigenaren. Daarbij krijgt het onderwerp donkerte expliciet aandacht. In dit beleidsplan is een dergelijke brede kijk het uitgangspunt.

Direct gekoppeld aan deze brede kijk is het uitgangspunt dat de integrale benadering centraal staat. Dit betekent dat licht/donkerte niet gezien wordt als nieuw (geïsoleerd) beleidsthema, maar gezien wordt in samenhang met andere, reeds bestaande beleidsvelden, onderdelen en thema's. Gedacht kan worden aan:

- structuurvisie (RO)
- bestemmingsplan (RO)
- milieu- en klimaatbeleid
- stedenbouw en landschapsontwikkelingsplan
- natuur en landschap
- recreatie en sportinrichtingen
- openbare verlichting
- reclamebeleid
- vergunningen etc. vanuit Wet milieubeheer
- nota monumenten (aanlichten van gebouwen)

Integraal betekent ook dat er bij de afweging gekeken wordt naar alle relevante maatschappelijke thema's die een rol spelen. Er wordt niet alleen gekeken naar donkerte, maar ook naar economie, gezondheid, biodiversiteit, duurzaamheid en veiligheid. Deze thema's zijn hiervoor aan de orde geweest, in hoofdstuk drie.

Breed en integraal betekent in dit beleidsplan:

1. niet (alleen) openbare verlichting, maar licht in de openbare ruimte en donkerte;
2. niet alleen aandacht voor lichtbronnen in beheer van de gemeente, maar ook voor lichtbronnen van andere beheerders/eigenaren;
3. licht/donkerte wordt gezien in samenhang met andere beleidsvelden;
4. het hanteren van een integraal afwegingskader, waarbij de zeven relevante maatschappelijke thema's (beschreven in hoofdstuk drie) worden meegewogen.

4.2 Samen met anderen gedragen

De gemeente is niet de enige beheerder/eigenaar van lichtbronnen en dus ook niet de enige veroorzaker van lichtvervuiling. Het gemeentelijke beleid inzake licht en donker kan daarom het beste worden afgestemd met andere betrokkenen.

Vanzelfsprekend staat hierbij de brede, integrale afweging zoals hiervoor beschreven centraal.

Andere betrokkenen zijn onder andere:

- ondernemers op bedrijventerreinen
- recreatieondernemers
- winkeliers(verenigingen)
- (sport)terreinbeheerders
- eigenaren monumenten
- landgoed eigenaren
- land- en tuinbouwbedrijven
- maneges
- Rijkswaterstaat, Provincie, Waterschappen en Regio
- Pro Rail
- musea
- instellingen (non profit)
- milieuorganisaties
- sterrenwacht
- burgers
- politie

Om invloed uit te kunnen oefenen op andere lichtbronnen/broneigenaren is lang niet altijd regelgeving beschikbaar. Veelal zal gekozen worden voor een communicatief traject. Ook richting de burgers is communicatie een belangrijk instrument. Bij een onderwerp als verlichting, dat direct raakt aan de leefomgeving en aan sociale veiligheid, is goede communicatie essentieel. Soms zal daarbij informeren het meest geëigende middel zijn. Op andere momenten kan gedacht worden aan actievormen, zoals het raadplegen van burgers of hen een adviesrol geven.

4.3 Gebiedsgericht

Het derde uitgangspunt van dit beleidsplan is het centraal stellen van een gebiedsgerichte aanpak. De verschillende gebieden hebben verschillende kenmerken en functionaliteiten. Zij hebben daarom allemaal een andere relatie met donkerte en lichtvervuiling. Om die reden dient er voor elk soort gebied een eigen, integrale afweging gemaakt te worden en prioriteiten te worden gesteld. Vervolgens wordt het uitvoeringsplan hier op afgestemd.

In dit beleidsplan wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende gebieden:

Binnen de bebouwde kom:

1. centrumgebied
2. woongebied

Buitengebied:

3. natuurgebied
4. recreatiegebied
5. rest buitengebied

Binnen de bebouwde kom en/of in buitengebied:

6. bedrijventerreinen
7. sportterreinen

In hoofdstuk zes worden deze gebiedstypen uitgebreid besproken.

Hoewel de gebiedsgerichte aanpak centraal staat, is er een sterke koppeling gemaakt met de lichtbronnen die in deze gebieden een belangrijke rol spelen. Op deze manier wordt het mogelijk om – in het uitvoeringsprogramma – heel concreet aan te geven welke maatregelen er nodig zijn om in een bepaald gebied lichtvervuiling aan te pakken.

4.4 Betaalbaar en haalbaar

Een vanzelfsprekend uitgangspunt bij beleid inzake lichtvervuiling en donkertebescherming is dat dit beleid betaalbaar & haalbaar dient te zijn. Hierbij dient rekening gehouden te worden bij het formuleren van de ambities.

Ook het uitvoeringsprogramma, horende bij dit beleidsplan, heeft als uitgangspunt betaalbaar & haalbaar. De insteek van dit uitvoeringsprogramma is derhalve praktisch, doelgericht en concreet. Er wordt zoveel mogelijk aangesloten bij reeds bestaande taken en werkzaamheden van de gemeente. Dit betekent overigens niet dat een gemeente geen hoge ambities mag hebben. Integendeel: een realistische instelling maakt het juist mogelijk om ambities te realiseren!

5 Lichtbronnen

Dit beleidsplan gaat niet alleen over openbare verlichting, maar ook over andere lichtbronnen in de openbare ruimte. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste lichtbronnen op een rijtje gezet en wordt aangegeven wat het beleid van Rijssen-Holten is ten aanzien van deze lichtbron of - indien er (nog) geen beleid is - wat de uitgangspunten van de gemeente zijn.

Aan de orde komen:

- 1. openbare verlichting**
- 2. reclameverlichting in beheer van de gemeente**
- 3. verlichting van bedrijven**
- 4. sportveldverlichting**
- 5. paardenbakken**
- 6. open stallen**
- 7. uitlichten van monumenten en gemeentelijke gebouwen**
- 8. verlichting van particulieren**

Rotonde op de N 347 (foto: Sotto le Stelle)

5.1 Openbare verlichting

Circa 85% van de openbare verlichting wordt beheerd door gemeenten. Zij spelen een cruciale rol bij deze grote lichtbron. Bovendien komt maar liefst 50% van het elektriciteitsgebruik van gemeenten voor rekening van de openbare verlichting. Energiebesparing is daarom een belangrijk thema bij deze verlichtingsbron, naast het terugdringen van onnodige lichtvervuiling. De gemeente Rijssen-Holten houdt zich hier dan ook actief mee bezig. Dit is terug te zien in haar uitgangspunten voor beleid en de acties die zij op dit gebied onderneemt.

De uitgangspunten voor het beleid inzake openbare verlichting voor de komende periode zijn:

Voor openbare verlichting in het algemeen:

- De gemeente heeft de ambitie om van energielabel D naar energielabel C te gaan.
- In de bebouwde kom bepaalt de ROVL 2011 het maximum. Afwijken naar beneden is mogelijk, bijvoorbeeld door na een bepaald tijdstip te dimmen.
- Bij reconstructie binnen en buiten de bebouwde kom wordt onderzocht of het mogelijk is lampen met lagere vermogens te gebruiken. Uitgangspunt hierbij is het halen van energielabel B.
- In het buitengebied is men terughoudend met verlichting. Dit houdt in dat er geen nieuwe verlichting wordt geplaatst, tenzij dit noodzakelijk is in het kader van de verkeersveiligheid en verlichting wordt weggehaald, indien deze niet noodzakelijk is in het kader van de verkeersveiligheid. Dit betekent dat belangrijke kruisingen en andere discontinuïteiten in het buitengebied verlicht blijven. Datzelfde geldt voor veelgebruikte fietsroutes of verlichting bij groepjes woningen. In een aantal gevallen zal de verlichting vervangen kunnen worden door een alternatief (bijvoorbeeld reflecterende wegbelijning, schrikhekken etc.) De ontwikkelingen daarin bieden veel goede alternatieven.

In geval van nieuwbouw, uitbreiding van nieuwbouw of herinrichting:

- De ambitie is hier energielabel B.
- Er zal G-klasse 6 worden toegepast, waardoor er minder lichtverstrooiing plaatsvindt.
- De verlichting dient te passen in de omgeving en binnen het budget.

Voor verlichting van parkeerplaatsen, in beheer van de gemeente:

- Onderzocht gaat worden of het licht op de parkeerplaats gedimd of uitgeschakeld kan worden.
- Per locatie zal maatwerk worden geleverd, waarbij onder andere gekeken wordt naar de functie van de betreffende parkeerplaats voor de omgeving.

In het kader van Twente uitgelicht wordt er in 2012 een bovenlokaal project uitgevoerd, dat betrekking heeft op openbare verlichting in het buitengebied. In samenspraak met de burgers zal gekeken worden in hoeverre er in dit gebied verlichting kan worden verwijderd of gedimd. Verder is uit onderzoek gebleken dat de lampen van 50 watt en meer in Rijssen-Holten samen 45% gebruiken van de totale energie voor openbare verlichting. Hier is dus veel winst te behalen. Om die reden zullen deze lampen in de komende periode allemaal gedimd gaan worden.

5.2 Reclameverlichting in beheer van de gemeente

Bij reclameverlichting in beheer van de gemeente gaat het om reclameborden die aan lichtmasten gemonteerd zijn, Abri's, billboards, stadsplattegronden en mupi's (Mobilier Urbain à Publicité Illuminé, oftewel straatmeubilair in de vorm van verlichte reclamezuil). Het is een bron van inkomsten voor de gemeente. Om deze reden, en omdat ondernemers zichzelf willen kunnen profileren, wordt deze vorm van verlichting toegepast.

De voorwaarden voor reclameborden aan lichtmasten staan in het contract van de gemeente Rijssen-Holten met de exploitant en zijn bestuurlijk vastgesteld. Het gaat op de volgende eisen:

- Alleen de contractant mag verlichting plaatsen.
- Deze reclameverlichting mag alleen geplaatst worden op wegen die daarvoor zijn aangewezen.
- Om 23.00 uur dient de reclameverlichting uitgeschakeld te worden.
- Er dient gebruik gemaakt te worden van (energiezuinige) ledverlichting.

5.3 Verlichting van bedrijven

Bedrijven plaatsen verlichting om de aandacht te trekken van mogelijke klanten. Het kan hierbij gaan om reclameverlichting, maar ook om gevelverlichting. Daarnaast wordt vaak het terrein verlicht, waarbij inbraakpreventie een belangrijke rol speelt.

Met werkgevers en werkgeversorganisaties zal de komende jaren gecommuniceerd worden over de verlichting en de mogelijkheden om lichtvervuiling te beperken. Hierbij wordt aangesloten bij het bovenlokale project van Twente uitgelicht, dat in het uitvoeringsprogramma wordt beschreven.

5.4 Sportveldverlichting

Sportveldverlichting is de lichtbron waarover de meeste klachten worden geuit door burgers. De voornaamste oorzaak van klachten is de slechte afstelling (richting) van de armaturen, waardoor behalve het sportveld ook de omgeving wordt verlicht. In het Activiteitenbesluit is geregeld dat sportveldverlichting uitgeschakeld dient te worden tussen 23.00 en 7.00 en ook wanneer er geen sport wordt beoefend.

De gemeente Rijssen-Holten is geen eigenaar en/of beheerder van sportterreinen. De komende jaren zal gecommuniceerd worden met de beheerders van sportverenigingen over de verlichting. Hierbij zal onder andere aandacht gevraagd worden voor:

- het afstellen (goed richten) van de verlichting, zodat het sportveld verlicht wordt en niet het gebied daarbuiten
- het op tijd uitschakelen van de verlichting
- het aantal armaturen en de kwaliteit ervan
- het eventueel zorgen van afscherming naar de omgeving door beplanting

Hierbij wordt aangesloten bij het bovenlokale project van Twente uitgelicht, dat in het uitvoeringsprogramma wordt beschreven.

5.5 Paardenbakken

Paardenbakken komen de laatste jaren steeds vaker voor. Zeker in een open landschap is de - vaak felle en slecht afgestelde - verlichting tot op grote afstanden zichtbaar. De gemeente Rijssen-Holten heeft bepalingen over deze vorm van verlichting opgenomen in de Kadernota Buitengebied en in het Bestemmingsplan. Indien men in het buitengebied verlichting bij een paardenbak wil plaatsen, heeft men een ontheffing nodig.

5.6 Open stallen

Ook deze vorm van verlichting is in opmars en is in het open landschap tot op grote afstanden zichtbaar. De provincies Groningen en Friesland hebben daarom in 2011 samen met LTO onderzoek gedaan naar open stallen en hebben folders gemaakt over de mogelijkheden om lichtvervuiling te beperken. Ook in de gemeente Rijssen-Holten zijn open stallen. Het voeren van een gesprek door de gemeente met de eigenaren hiervan over het beperken van de lichtvervuiling is wenselijk.

5.7 Uitlichten van monumenten en gemeentelijke gebouwen

Het aanlichten van monumenten en kunstwerken gebeurt om de sfeer te verhogen en de positieve uitstraling van de gemeente te vergroten. Men vindt deze vorm van verlichting vooral in het centrumgebied. In het Milieubeleidsplan Rijssen-Holten 2010-2013 is over deze vorm van verlichting het volgende opgenomen:

"Bij de meeste plekken is verlichting van gemeentelijke gebouwen en monumenten gekoppeld aan de openbare verlichting. Deze verlichting blijft gedurende de gehele nacht branden. Er zijn technische mogelijkheden om dit te voorkomen. Middels een onderzoek kan onderzocht worden op

welke wijze de bestaande uitlichting van deze gebouwen aangepast kan worden aan de NSVV (Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde) circulares en welke kosten daarmee gemoeid zijn. Voor nieuwe verlichting van gemeentelijke gebouwen en monumenten is toetsing aan de circulares wel mogelijk.

Voor verlichting van gebouwen die niet is gekoppeld aan de straatverlichting is een tijdschakelaar een oplossing. Door het plaatsen van een tijdschakelaar worden stroomkosten bespaard. Als deze besparing over een periode van vijf jaar gezien voldoende is om de schakeling te bekostigen is dit, volgens jurisprudentie, af te dwingen."

5.8 Verlichting van particulieren

Hierbij gaat het om verlichting die particulieren hebben aangebracht op hun eigen terrein. Het kan daarbij gaan om tuinverlichting, gevelverlichting en lichtmasten bij de oprit. Ook paardenbakverlichting kan in deze categorie vallen.

Communicatie met de burgers, hen betrekken bij het onderwerp lichtvervuiling en het bewustzijn vergroten als het gaat om energiebesparing en de waarde van donkerte zijn essentieel als het gaat om deze vorm van verlichting. Acties hiervoor zijn opgenomen in het uitvoeringsprogramma.

6 Afweging & ambitie per gebiedstype

In dit hoofdstuk worden zeven verschillende gebiedstypen besproken.

Bij elk gebiedstype wordt:

- een beschrijving gegeven, inclusief de belangrijke lichtbronnen
- het afwegingskader toegepast
- de keuze gegeven uit drie verschillende ambitieniveaus

Het afwegingskader is een methode, waarbij de relatie wordt gelegd tussen de zeven maatschappelijke thema's (hoofdstuk drie) en de verlichting in een bepaald gebiedstype. Het is een hulpmiddel dat ondersteunt bij het maken van een evenwichtige afweging en geeft houvast bij het bepalen of er maatregelen gewenst zijn en zo ja, welke.

Sportpark De Koerbelt, Rijssen (foto: Sotto le Stelle)

6.1 Centrumgebied (binnen bebouwde kom)

Algemene beschrijving

Centrumgebieden behoren tot de gebieden die druk worden bezocht. Winkelgebieden en/of winkelcentra zijn ook op koopavonden in trek bij het publiek. In de avond- en nachtelijke uren wordt met name het deel waar uitgaansgelegenheden zijn gevestigd druk bezocht. Een deel van het centrumgebied is vaak voetgangerszone. Daar geldt een verbod voor fiets- en autoverkeer. In vrijwel alle gevallen wordt er in het winkelgebied ook gewoond.

In centrumgebieden komen verschillende gebruiksfuncties samen: wonen, winkelen, uitgaan, werken en verkeersfuncties. De menging van deze functies maakt dat de gemeente rekening moet houden met een aantal zaken. Zo wordt in het winkelgebied veel gevel-, sfeer- en etalageverlichting gebruikt. Dit werkt sfeerverhogend en dient een commercieel belang. Het licht dat door deze lichtbronnen wordt geproduceerd, heeft echter een nadelig gevolg: het verkleint de effectiviteit van de openbare verlichting. De intensiteit van de openbare verlichting moet vaak worden verhoogd, om de andere aanwezige lichtbronnen te "overstralen".

Belangrijke lichtbronnen in het centrumgebied zijn:

- openbare verlichting
- gevelverlichting
- reclameverlichting
- aanlichten monumenten, kunstwerken et cetera

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

Ten aanzien van het gebruik van licht in de openbare ruimte worden in het centrumgebied de thema's sociale veiligheid en economie belangrijk gevonden. Verkeersveiligheid, energiebesparing, gezondheid worden nagestreefd, met inachtneming van de voornoemde aandachtspunten. Aan het bewaren van donkerte en biodiversiteit wordt minder waarde gehecht.

In de centrumgebieden is betrekkelijk veel licht, omdat er naast openbare verlichting ook gevelverlichting, reclameverlichting en verlichting van het aanlichten van gebouwen is. Vanwege de specifieke functie van dit gebied is dit voor een deel gewenst. Er zijn echter mogelijkheden om het lichtniveau en het energieverbruik terug te dringen. De gemeente Rijssen-Holten zal zich hiervoor de komende jaren gaan inzetten.

6.2 Woongebied (grotendeels binnen de bebouwde kom)

Algemene beschrijving

In veel bewoonde gebieden is de woonfunctie het belangrijkste. In sommige gevallen (centrumgebied, winkelgebied) is sprake van een mix van wonen en werken binnen hetzelfde gebied. De gemeente maakt dan een afweging tussen de belangen van winkelend en werkend

publiek en de wensen van bewoners. Dergelijke keuzes worden ook gemaakt als een woongebied grenst aan een natuurgebied. De lichtuitstraling van het woongebied naar het natuurgebied is een aandachtspunt bij het op te stellen beleid.

Belangrijke lichtbronnen in een woongebied zijn:

- openbare verlichting
- licht door particulieren, waaronder tuinverlichting

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

Verlichting in woongebieden is gewenst, in het kader van de sociale veiligheid, de verkeersveiligheid en de leefbaarheid. Bij woongebieden met een lage bewoningsgraad is daarnaast het behoud van donkerte is een belangrijk aandachtspunt. Dit wordt veelal ook zo ervaren door bewoners in de betreffende gebieden.

Er zijn mogelijkheden om het lichtniveau en het energieverbruik in de woongebieden terug te dringen, zonder afbreuk te doen aan de veiligheid. De gemeente Rijssen-Holten zal zich hiervoor de komende jaren gaan inzetten.

6.3 Natuurgebied (buitengebied)

Algemene beschrijving

Natuurgebieden grenzen in veel gevallen aan de bebouwde gebieden, recreatiegebieden of sportvelden. Soms maakt een natuurgebied deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) of is het aangewezen als zijnde een Natura 2000 gebied. In dat geval zijn er aparte regels van toepassing.

Belangrijke lichtbronnen in een natuurgebied zijn:

- openbare verlichting
- verlichting van buiten het gebied die instraalt in het natuurgebied (sportterreinen, recreatieterreinen, open stallen, paardenbakken)

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

De Holterberg is een Natura-2000 gebied. Daarnaast zijn er de natuurgebieden Rijssense veld en Hollands Scharzwald. In natuurgebieden zijn donkerte, biodiversiteit de belangrijkste thema's. Daarnaast speelt energiebesparing een rol. De thema's economie, verkeersveiligheid en sociale veiligheid zijn hier vrijwel niet aan de orde.

De gemeente Rijssen-Holten vindt het belangrijk dat de verlichting in natuurgebieden tot het minimum wordt beperkt. Dit geldt ook voor de uitstraling van licht naar de natuurgebieden toe, door lichtbronnen die in de directe omgeving van het natuurgebied liggen.

6.4 Recreatiegebied (buitengebied)

Algemene beschrijving

In de gemeente Rijssen-Holten zijn enkele recreatieterreinen gevestigd, waar zowel dag- als nachtrecreatie plaatsvindt. De vier belangrijkste zijn het Landallpark, Lindenberg, De prins en recreatieterrein De Borkel met circa 500 particuliere recreatiewoningen.

Belangrijke lichtbronnen in een recreatiegebied zijn:

- terreinverlichting
- aanlichting van gebouwen (hoofdkantoor, restaurant, winkels, zwembad)
- verlichting van parkeerplaatsen

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

Recreatiegebieden zijn vrijwel altijd gelegen in het buitengebied, men wil er kunnen genieten van de rust, ruimte en natuur. Donkerte, biodiversiteit en energiebesparing spelen hier een grote rol. Daarnaast zijn economie en gezondheid/leefbaarheid belangrijke thema's.

Ten aanzien van de recreatiegebieden stelt de gemeente Rijssen-Holten zich ten doel de uitstoot van licht naar het omringende gebied te minimaliseren. Het onderwerp zou onder andere meegenomen kunnen worden bij de komende evaluatie van de Recreatienota.

De gemeente hecht daarbij veel waarde aan een goede verstandhouding met de beheerder(s) van het recreatiegebied en zal daarom in overleg met hen zoeken naar de meest effectieve aanpak.

6.5 Rest buitengebied

Algemene beschrijving

Gebieden waar land- en tuinbouw plaatsvindt, zijn over het algemeen dunbevolkt. De gebieden bevinden zich meestal buiten de gemeentekern. De bewoners van deze gebieden zijn vertrouwd met een donkere omgeving. Vaak grenzen land- en tuinbouwgebieden aan een natuurgebied. Dit brengt een extra verantwoordelijkheid met zich mee ten aanzien van het behoud van de donkerte.

Belangrijke lichtbronnen in een land- en tuinbouwgebied zijn:

- openbare verlichting
- particuliere tuin-, terrein- en gevelverlichting
- verlichting kleinschalige horeca
- verlichting van paardenbakken
- verlichting van open stallen

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

Bij een land- en tuinbouwgebied speelt de economie een belangrijke rol. Daarnaast is er veel aandacht voor biodiversiteit, gezondheid, energiebesparing en donkerte.

De gemeente Rijssen-Holten onderkent het belang van kunstlicht op haar land- en tuinbouwgebied. Er zijn echter mogelijkheden om het lichtniveau en het energieverbruik in het buitengebied terug te dringen. De gemeente zal zich hiervoor de komende jaren inzetten.

6.6 Bedrijventerreinen

Algemene beschrijving

Ondernemers op een bedrijventerrein hebben wensen ten aanzien van de aanwezige openbare verlichting. Deze wensen hangen voornamelijk samen met sociale veiligheid (inbraakpreventie) en economie (verkeersbewegingen). Mede afhankelijk van de ligging van het terrein en het bedrijfspand, kan de wens bestaan tot zichtbaarheid van het pand of het aanwezige reclamemateriaal. Dit kan voor de ondernemer een reden zijn om reclame- of sierverlichting aan te brengen. Verder is het van belang om onderscheid te maken naar wel/niet 24 uren-activiteiten en wel/niet camera-bewaking. Deze factoren zijn mede bepalend voor het lichtniveau in de late avond en de nachtelijke uren.

Belangrijke lichtbronnen op bedrijventerreinen zijn:

- gevelverlichting
- terreinverlichting
- reclameverlichting
- verlichting parkeerplaatsen
- openbare verlichting

Afwegingskader & ambitie van de gemeente Rijssen-Holten

Bij een bedrijventerrein worden verkeersveiligheid en economie (snelle doorstroom van verkeer) hoog gewaardeerd. 's Avonds en 's nachts kan op bedrijventerreinen het accent liggen op donkerte. Voorwaarde daarbij is dat de verkeersveiligheid wordt gewaarborgd en dat er afspraken worden gemaakt met betrekking tot sociale veiligheid.

Op een aantal bedrijventerreinen in de gemeente Rijssen-Holten is - zo blijkt uit een inventarisatie in het kader van het bovenlokale project Bedrijventerreinen van Twente uitgelicht - betrekkelijk veel licht. Vanwege de specifieke functie van dit gebied is dit voor een deel noodzakelijk. Er zijn echter mogelijkheden om het lichtniveau en het energieverbruik terug te dringen. De gemeente zal zich hiervoor de komende jaren gaan inzetten.

6.7 Sportterreinen

Algemene beschrijving

De terreinverlichting bij sportvelden is het soort lichtbron waarover de meeste klachten worden geuit. De voornaamste oorzaak van de klachten is de slechte afstelling (richting) van de

armaturen. Daarnaast zijn een goed ontwerp en de juiste masthoogte erg belangrijk. De sport die er gespeeld wordt is medebepalend voor de verlichting. Tennisbanen zijn immers anders verlicht dan bijvoorbeeld voetbalvelden. Er zijn ook sportterreinen waar meerdere sporten zijn ondergebracht. Door ligging, gebruik en gebruiksfrequentie kent ieder terrein haar eigen mogelijkheden met betrekking tot het optimaliseren van donkerte in de omgeving van het terrein.

Belangrijke lichtbronnen op sportterreinen zijn:

- sportveldverlichting
- reclameverlichting
- verlichting van parkeerplaatsen

Afwegingskader

Bij sportterreinen is energiebesparing een belangrijk thema. Hetzelfde geldt voor donkerte. Op sportterreinen is betrekkelijk veel licht. Vanwege de specifieke functie van dit gebied is dit voor een deel noodzakelijk.

Er zijn echter mogelijkheden om de lichtvervuiling en het energieverbruik door sportveldverlichting terug te dringen. De gemeente zal zich hiervoor de komende jaren gaan inzetten.

7 Communicatie en burgerparticipatie

Bij het onderwerp lichtvervuiling en donkertebescherming is communicatie een onmisbaar instrument. Het vergroten van bewustzijn voor wat betreft de waarde van donkerte en de schaduwkanten van verlichting werkt vele malen beter dan strakke regelgeving. In het uitvoeringsprogramma wordt daarom veel aandacht besteed aan communicatie. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op communicatie als instrument. Ook wordt er aandacht besteed aan burgerparticipatie

7.1 Communicatie

Communicatie is een essentieel instrument als het gaat om licht en donker.

Daarvoor zijn meerdere redenen:

- Het is een relatief nieuw thema. Het bevorderen van bewustzijn – zowel intern als extern - speelt daarom een belangrijke rol.
- Voor het kunnen realiseren van ambities is de gemeente afhankelijk van de medewerking van andere beheerders/eigenaren van lichtbronnen. Overleg hiermee is noodzakelijk.
- Verlichting in de openbare ruimte raakt rechtstreeks aan de leefomgeving van de burgers en is gekoppeld aan gevoelens van (sociale) veiligheid. Een ingreep in deze leefomgeving heeft daarom draagvlak nodig.

Communicatiedoelen

Communicatiedoelen kunnen onder andere zijn:

1. bewustwording stimuleren
2. informatieverschaffing
3. samenwerking/afstemming realiseren
4. leren van elkaar, educatief
5. bekendheid geven aan voorbeeldprojecten
6. profilering van gemeente naar de inwoners

Een belangrijk aspect bij communicatie is vertellen wat je als gemeente zelf doet: voer concrete projecten uit en maak dit wereldkundig. Geef het goede voorbeeld en motiveer op die manier anderen om in beweging te komen.

Intern en extern

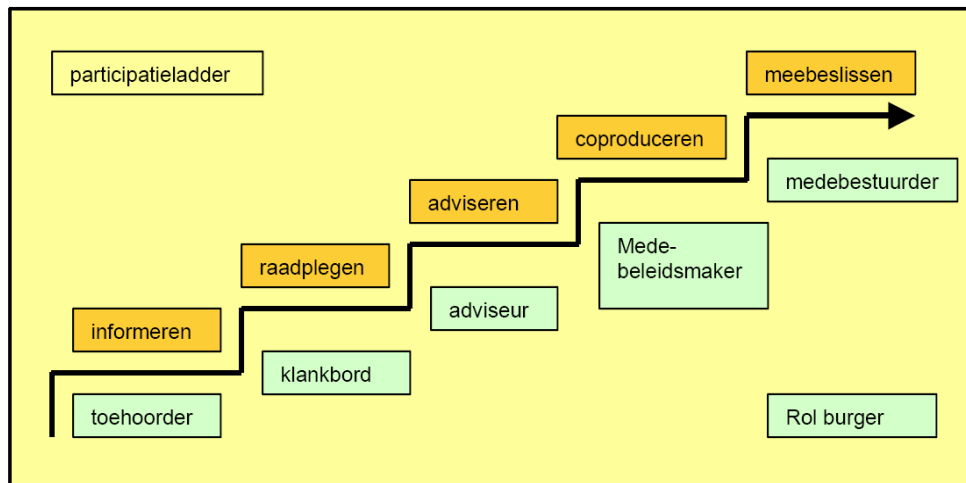
Bij communicatie kan onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe communicatie. Interne communicatie richt zich onder andere op collega's van de eigen afdeling, op collega's van andere afdelingen en op bestuurders. Externe communicatie heeft als doelgroep burgers, bedrijven, sportverenigingen, winkeliersverenigingen, milieubeweging, et cetera. Het onderwerp burgerparticipatie hangt nauw samen met (externe) communicatie. In de volgende paragraaf wordt hier nader op ingegaan.

Communicatiemiddelen

Er is een breed scala aan communicatiemiddelen beschikbaar. Gedacht kan worden aan internet, Intranet, werkbezoeken, informatiebijeenkomsten, presentaties, nieuwsbrieven, persberichten, artikelen in huis-aan-huis-bladeren en het aanhaken bij landelijke activiteiten zoals de Nacht van de Nacht.

7.2 Burgerparticipatie²

Burgers kunnen op verschillende manieren betrokken worden bij projecten of bij het maken van beleid. Op de inleidende pagina van dit hoofdstuk is de participatieladder afgebeeld, met daarbij de verschillende vormen van betrokkenheid. Een andere manier om dit weer te geven is door middel van onderstaand schema:

Het doel van burgerparticipatie is te komen tot beter beleid en/of betere uitvoering, dat meer draagvlak heeft. Als het gaat om burgerparticipatie kan 'informereren' buiten beschouwing worden laten. Dat is namelijk eenrichtingsverkeer, de burger heeft daarbij geen actieve rol. 'Meebeslissen' heeft te maken met formele zaken, zoals met inspraak en bestuur. Voor het thema licht en donkerte zijn met name raadplegen en adviseren interessant.

Raadplegen (meeweten)

De gemeente stelt, bijvoorbeeld via interviews, enquêtes of informatieavonden, vragen aan de burgers over hoe licht en donkerte worden beleefd en welke aspecten belangrijk worden gevonden. Het proces richt zich op het inventariseren van ervaringen, verwachtingen, en nieuwe ideeën. Op deze manier wordt inzicht verkregen in de wereld van de burger, om daar vervolgens in een project rekening mee te houden. De gemeente Rijssen-Holten heeft deze vorm van burgerparticipatie begin 2011 toegepast, aangaande het onderwerp lichtvervuiling.

Adviseren (meedenken)

Aan de burgers wordt advies gevraagd, bijvoorbeeld door middel van een burgerpanel. De overheid stelt de agenda samen en geeft (groepen van) burgers de gelegenheid om problemen aan te dragen en oplossingen te formuleren. Deze ideeën spelen vervolgens een belangrijke rol in het beleidsproces.

² Bij het schrijven van dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de notitie 'Burgerparticipatie en provinciale infrastructuur' van de provincie Overijssel, januari 2009. Bovenstaand schema komt uit deze notitie.

Voorwaarden voor succes

Burgerparticipatie vraagt om maatwerk. Elk project vraagt om een eigen benadering, waarbij gekozen kan worden uit meerdere instrumenten. Om burgerparticipatie tot een succes te maken, is het belangrijk te voldoen aan de volgende randwaarden:

- *Ruimte voor resultaten*: er is ruimte om iets met de resultaten te doen. Als deze ruimte er niet is, dan is burgerparticipatie geen geschikt middel.
- *Afbakening*: het is voor alle betrokkenen duidelijk wat wel en niet ter discussie staat en waar zij wel en geen invloed op uit kunnen oefenen.
- *Gemeenschappelijk probleem*: het onderwerp is voor voldoende mensen interessant en van belang.
- *Draagvlak zowel politiek, bestuurlijk als ambtelijk*: er is draagvlak voor deze werkwijze, zowel bij de ambtelijke top als bij de bestuurders.
- *Voldoende kennis, kunde en beschikbare capaciteit*: kennis en kunde van het interactieve proces zijn bij de overheid aanwezig en er is voldoende menskracht.
- *Participatieplan*: er wordt vooraf een participatieplan gemaakt: wie wordt bij het project betrokken met welk doel en welke instrumenten worden er ingezet in de verschillende fasen.
- *Heldere rollen*: in participatieprojecten die de overheid initieert is bijna altijd sprake van belangentegenstellingen (algemeen belang overheid versus eigen belang burger). Vaak wordt daarom gekozen voor een externe intermediair.
- *Tijd en geld*: burgerparticipatie kost, wanneer je projecten in het totaal bekijkt, niet per definitie meer tijd en geld. Wel vraagt de voorbereiding meer tijd en geld en is een ruim budget voor communicatie en overleg nodig. Ook moet er ruimte zijn om de wensen van burgers te realiseren. Deze investering betaalt zich idealiter terug in de uitvoeringsfase (sneller, want minder weerstand) en in de kwaliteit: het project sluit aan bij wensen en behoeften van gebruikers.